

מלכות דוד

"ממצאים ארכיאולוגים רבים מאשרים בקווים ברורים
ובפרטים מדויקים תיאורים היסטוריים בתנ"ך"
ד"ר נלסון גליק, מומחה לארכיאולוגיה של ארץ ישראל¹

כתובת תל דן, ממצא ארכיאולוגי מפורסם מימי בית ראשון,
המציינת במפורש את מלכות בית דוד:
"אחזיהו בן יהורם מלך בית דוד". ברקע: ירושלים העתיקה

1500

נח והמבול

2000

מגדל המרד
אברהם אבינו
מהפכת סדום

2500

ממשלת יוסף
יציאת מצרים
המסע במדבר
הכניסה לארץ
יישוב הארץ

3000

הממלכה
המאוחדת
דוד ושלמה

3500

בית ראשון
התפצלות
הממלכה
גלות בבל
מרדכי ואסתר
בית שני

לאחר ששמואל הנביא הוכיח את שאול המלך על אי ציותו להוראת ה' וכישר לו על הדחתו מהמלוכה, נשלח שמואל לבית לחם למשוח את דוד בן ישי משבט יהודה למלך על ישראל:

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל... מִלֵּא קַרְנֶךָ שֶׁמֶן וְלֶךָ אֶשְׁלַחְךָ אֶל יִשִּׁי בֵּית הַלְחָמִי, כִּי רִאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ... וּמִשַּׁחֲתָ לִי אֶת אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיךָ. וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה'... וַיִּשְׁלַח נִיבִיאָהוּ (אֶת דָּוִד) וְהוּא אֲדָמוּנִי עִם יָפֵה עֵינָיִם וְטוֹב רֵאִי. וַיֹּאמֶר ה': קוּם מִשַּׁחֲהוּ כִּי זֶה הוּא. וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת קָרְן הַשֶּׁמֶן, וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אָחָיו, וַתִּצְלַח רוּחַ ה' אֶל דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וְנִמְעָלָה.”²

עלייתו של דוד למלוכה על ישראל היתה בשלבים. תחילה הוא מלך על יהודה בלבד, ורק מאוחר יותר על כלל ישראל:

”וַיָּבֵאוּ כָּל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַמֶּלֶךְ חִבְרֹנָה... וַיִּמְשְׁחוּ אֶת דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל... אַרְבָּעִים שָׁנָה מֶלֶךְ, בְּחִבְרֹן מֶלֶךְ עַל יְהוּדָה שְׁבַע שָׁנִים וְשֵׁשׁ חֳדָשִׁים, וּבִירוּשָׁלַם מֶלֶךְ שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה.”³

התיאור המקראי שבו דוד מקבל מלוכה בחברון תחילה, ורק אחר כך על כלל ישראל – עולה גם מממצאי הארכיאולוגיה המודרנית, וכמו שכתב פרופ' משה אילת: “על פי הסיפורים המקראיים על סוף תקופת השופטים,⁴ שוב היתה ברית השבטים בעלת סמכות ופעילה בתקופה זו, ושבט יהודה היה חלק ממנה. ידיעות אלה נעשו מובנות יותר לאור המחקר הארכיאולוגי של ימינו, על פיו התפשט בתקופה זו היישוב הישראלי מהרי אפרים ומנשה דרומה, להרי יהודה ואשדותיהם המערביים, עד לבקעת באר שבע בדרום. ממצאים ארכיאולוגיים אמנם מעידים שבתקופת הברזל הקדומה השתנה אופי היושבים בו... עד שלבסוף יסד דוד מסיבות פוליטיות את בירת ממלכתו בירושלים.”⁵

”וַיִּפְגְּשׁוּם עַל בְּרִכַּת גְּבַעוֹן”

גְּבַעוֹן הִיְתָה אַחַת מֵאַרְבַּע עָרֵי הַחַיִּים בְּכַנְעַן, כְּאֵמֹר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ:⁶

”וְעָרֵיהֶם (שֶׁל הַחַיִּים) גְּבַעוֹן וְהַכְּפִירָה, וּבְאֵרוֹת וְקָרְיַת יַעֲרִים.”

תצלום: מוזיאון תל אביב, ירושלים. צילום: לילך עמית

הבולה (טביעת חותם) מימי בית ראשון עליה כתוב שם העיר בית לחם, בכתב עברי קדום. נתגלתה בירושלים ב-2012

♦ בֵּית הַלְחָמִי

במקרא נזכרת בית לחם לראשונה כמקום קבורתה של רחל אמנו:⁷

”וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הוּא בֵּית לָחֶם. הָעִיר מוֹזְכֵּרֶת בְּמִקְוֹמוֹת נוֹסֵפִים בְּתַנְךְ, וּבְסֵפֶר שְׁמוּאֵל מְפֹרֵשׁ כִּי מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁל דָּוִד יִשְׁבָּה בְּבֵית לָחֶם:⁸ ”נִשְׁאַל נִשְׁאַל מִמֶּנִּי דָּוִד לָרוּץ בֵּית לָחֶם עִירוֹ כִּי יָבֵחַ הַיָּמִים שֶׁם לְכָל הַמִּשְׁפָּחָה.”

ממצא ארכיאולוגי מתקופת בית המקדש הראשון בו מוזכרת העיר בית לחם, נתגלה לראשונה בשנת 2012 בירושלים. במהלך סינון עפר מחפירות של רשות העתיקות

בעיר דוד בירושלים, נחשפה בולה (פיסת טין, שחתמה מסמך או חפץ) שעליה כתוב שם העיר בכתב עברי קדום: בשבעת בת לחם [למלך] ד
אלי שוקרון, מנהל החפירה מטעם רשות העתיקות מסביר את שלוש המילים: “נראה שבשנה השביעית ‘למלך’ נשלח מבית לחם משלוח למלך בירושלים” ומדגיש כי “זוהי הפעם הראשונה שהשם בית לחם מופיע מחוץ למקרא. בכתובת מתקופת הבית הראשון, המעידה שבית לחם אכן היתה עיר בממלכת יהודה.”⁹

"וְעַבְדֵי דָוִד יֵצְאוּ וַיִּפְגְּשׂוּם עַל בְּרֶכֶת גִּבְעוֹן" (שמואל ב' ב, יד).
בריכת המים העתיקה בגבעון

העיר מוזכרת במעשה הניסי של יהושע במלחמתו נגד מלכי הערים הדרומיות, כאשר ציווה שהשמש תישאר מעל גבעון ולא תשקע בזמנה, כדי לאפשר לצבא ישראל להכות מכה ניצחת באוייב:¹⁰

"אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ... וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וַיִּרַח בְּעֵמֶק אֵילֹון".

לאחר מותו של שאול, מלך בנו אֶשְׁבֶּעַל ("אִישׁ בִּשֵׁת") במשך תקופה קצרה, ושר צבאו היה אבנר בן נר. באותה העת, שר

צבא דוד היה יואב בן צרויה. עוינות גדולה שררה בין מלכות אשבעל למלכות דוד, שהתבטאה בין השאר בקרבות אלים. אחד מהמקומות בהם התרחשו קרבות אלה היתה בריכת המים שבגבעון, כמתואר בספר שמואל:¹¹

"וַיֵּצֵא אֲבִנֵר בֶּן נֹר וְעַבְדֵי אִישׁ בִּשֵׁת בֶּן שָׂאוֹל מִמַּחֲנֵימַי גִּבְעוֹנָה. וַיּוֹאֲב בֶּן צְרוּיָה וְעַבְדֵי דָוִד יֵצְאוּ וַיִּפְגְּשׂוּם עַל בְּרֶכֶת גִּבְעוֹן יַחְדָּו; וַיֵּשְׁבוּ אֵלָה עַל הַבְּרֶכֶת מִזָּה, וְאֵלָה עַל הַבְּרֶכֶת מִזָּה... וַיַּחֲזִקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ, וַחֲרָבוֹ בְּצַד רֵעֵהוּ, וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו".

מקובל לזהות את גבעון המקראית עם הכפר הערבי אל ג'יב, ששימר את שמה.¹² בנוסף, נמצאו בכפר כתובות בעברית על ידיות כדי יין עתיקים, עם השם "גבעון", דבר התומך גם הוא בזיהוי המקום כגבעון. ואכן, במקום נמצאת בריכה עתיקה גדולה, אשר סביר להניח שהיא "בְּרֶכֶת גִּבְעוֹן" המוזכרת בפסוק כמקום הקרב בין חיילי דוד ואשבעל.

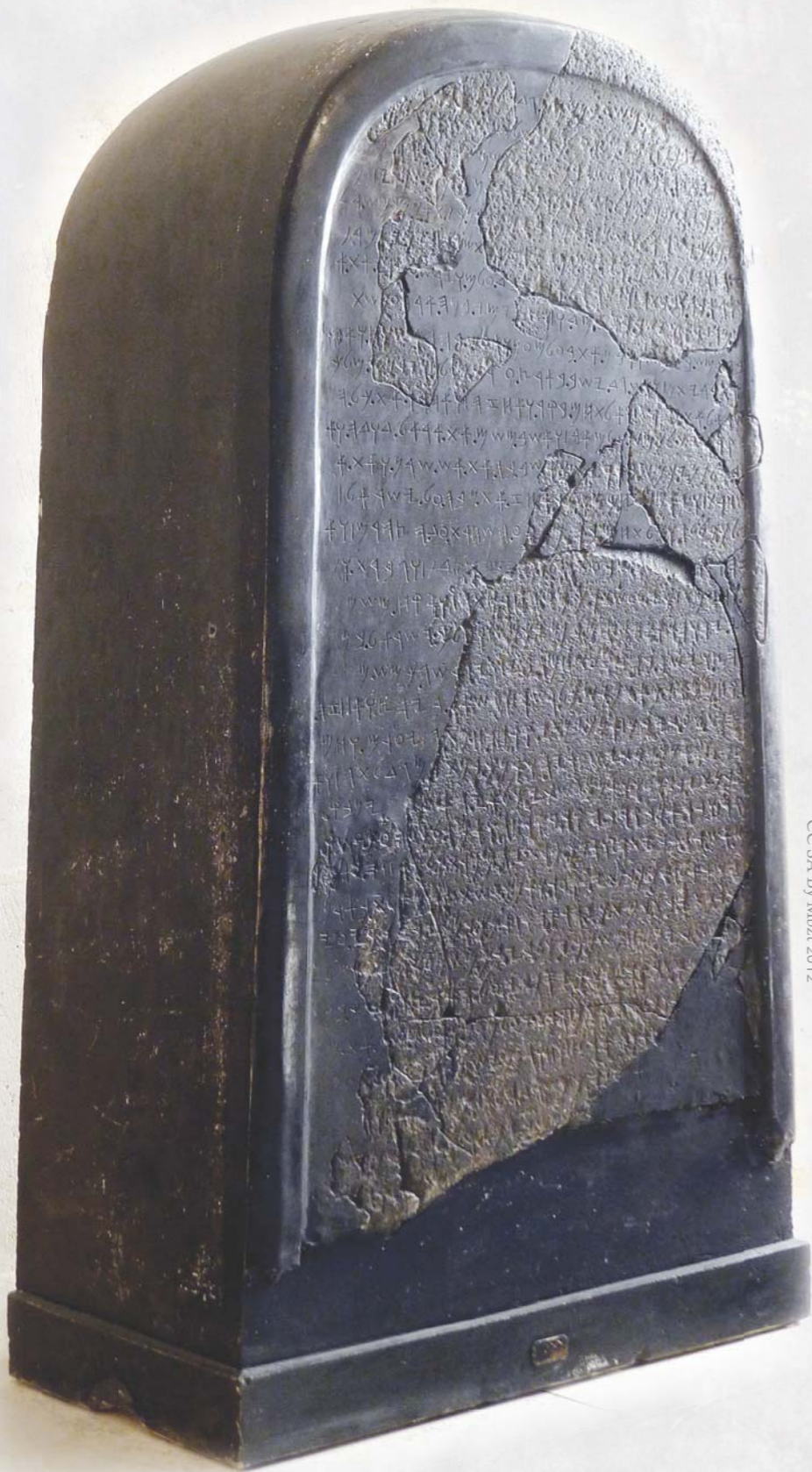
הכפר הערבי אל ג'יב, המזוהה עם גבעון המקראית. צורת הגבעה ניכרת מימין

CC BY-NC-SA ORU

כתב ארמי	כתב פניקי	כתב עברי עתיק	כתב עברי מקורי (אותיות הקודש)
א	𐤀	א	א
ב	𐤁	ב	ב
ג	𐤂	ג	ג
ד	𐤃	ד	ד
ה	𐤄	ה	ה
ו	𐤅	ו	ו
ז	𐤆	ז	ז
ח	𐤇	ח	ח
ט	𐤈	ט	ט
י	𐤉	י	י
כ	𐤊	כ	כ
ל	𐤋	ל	ל
מ	𐤌	מ	מ
נ	𐤍	נ	נ
ס	𐤎	ס	ס
ע	𐤏	ע	ע
פ	𐤐	פ	פ
צ	𐤑	צ	צ
ק	𐤒	ק	ק
ר	𐤓	ר	ר
ש	𐤔	ש	ש
ת	𐤕	ת	ת

הכתב העברי המקורי והעתיק והכתב הפניקי והארמי

CC SA By Mbzr 2012

מצבת מִישַׁע, המזכירה את בית דוד. מוצגת בלובר בפריז

מצבת מישע

ממצא ארכיאולוגי ראשון המזכיר את בית דוד התגלה בשנת 1868, עת מצאו את "מצבת מִישַׁע", הלא הוא מישע מלך מואב שנלחם עם צבאות מלך ישראל ומלך יהודה, כמסופר בספר מלכים:¹³

"ויהוֹרָם בֶּן אַחְזָב מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן בְּשָׁנָה שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה לַיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתַּיִם עָשָׂרָה שָׁנָה... וּמִישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב הָיָה נֹקֵד וְרוּעָה. בַּעַל עַדְרִיּוֹם וְהַשִּׁיב לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף פָּרִים [וכבשים] וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צֶמֶר וְעַם צִמְרָה. טַרַם גָּזוּז אֵת צִמְרָה." [מלכים ב' 28:1-2]

וַיְהִי כְּמוֹת אַחְזָב וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם בַּיּוֹם הַהוּא מִשְׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיִּלָּךְ וַיִּשְׁלַח אֶל יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר: מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בַּי, הִתְלַךְ אֵתִי אֶל מוֹאָב לְמַלְחָמָה? וַיֹּאמֶר: אֲעֹלָה! כְּמוֹנִי כְּמוֹךְ, כְּעַמִּי כְּעַמְּךָ, כְּסוֹסֵי כְּסוֹסֶיךָ." [מלכים ב' 28:3-4]

וראה שם את אשר התרחש בסוף המלחמה, לאחר שמלך אדום נלחם לצד מלכי יהודה וישראל, ומישע מלך מואב שרף באש את בן מלך אדום כקרבן לאלוהיו.¹⁴ הכתובת נתגלתה באקראי, על ידי הכומר הגרמני פרדריק אוגוסטוס קליין שערך מסעות בעבר הירדן המזרחי באותה עת. בהגיעו לאזור הכפר דיבאן, היא דיבון המקראית, מזרחית לים המלח, סיפרו לו הברואים המקומיים על אבן עתיקה הניצבת שם תחת כיפת השמים, ועליה כתב שאיש אינו יודע לקוראו. מאוחר יותר, זעמו הברואים על התערבות השלטון העות'מאני בעניין ונפצו את האבן, אך חוקרים הצליחו להשיג את רוב השברים ולהעבירם למוזיאון הלובר בפריז, שם שוחזרה המצבת בשלימותה.

CC SA By Mbzr 2012

חלק מהכתב על מצבת מישע

המצבת כתובה באלפבית הפניקי-עברי ובשפה המואבית שהיא שפה קרובה לעברית המקראית. היא מכילה דיווח על מלחמתו של מישע מלך מואב בישראל, לאחר שפרק מעליו את עול השעבוד לממלכת ישראל. בדברים הכתובים בה מופיעים נתונים חשובים אודות ממלכת ישראל וממלכת יהודה, בית דוד ושבטי ישראל.

הנה עיקר נוסח המצבת, עם השלמות וכיאורים בסוגריים:¹⁵

"אָנֹךְ וְאֲנוּכִי מִשַׁע בֶּן כְּמֹשׁ מֶלֶךְ מוֹאָב הַדִּיבְנִי... כִּי הִשְׁעֵנִי מִכָּל הַמְּלָכִים וְהַמְּלָכִים וְכִי הִרְאֵנִי בְּכָל שְׁנָאֵי וּבְמַפְלַת שׁוֹנָאֵי... עֲמַרְי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וַיַּעֲנֵנוּ אֶת מוֹאָב יָמֵן רַבָּן וַיְמִים רַבִּים... וַיַּחְלִיפָה בְּנָה וּבְנוֹ, וּכְוֹנָתוֹ לְצִאצְאֵי עוֹמְרֵי הַכּוֹבֵשׁ - אַחְזָב וַיְהוֹרָם וַיֹּאמֶר גַּם הָא: אֲעַנֶּנּוּ וְאֵעֲנֵה אֶת מוֹאָב. בְּיָמַי אָמַר כּוֹזֵן... וַיִּכַּשׁ עֲמַרְי אֶת אֶרֶץ מְהַדְּבָא... וַאִישׁ גָּד וּשְׁבַט גָּד יָשַׁב בְּאֶרֶץ עֶטְרַת מַעֲלָם. וַיְבַן לָהּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת עֶטְרַת... וְאֶלְתָּחַם וְוַאלַחֶם בְּקָר וּבְעִיר וְאֶחְזָה וְוַאחְזָתִי בְּהוּ, וְאֶהְרַג אֶת כָּל הָעָם... וְאֶשֶׁב וּשְׁבִיתִי מִשָּׁם אֶת אֶרֶץ כְּוֹדָה... וַיֹּאמֶר לִי כְּמֹשׁ: לֶךְ אַחֲזָה אֶת גְּבַהּ וּבְנוֹ, מִשְׁבַּט רְאוּבֵן עַל יִשְׂרָאֵל... וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּנָה אֶת יְהִץ וַיִּשָּׁב בָּהּ." [מלכים ב' 28:1-4]

מלבד השמות העבריים הידועים לנו מן המקרא ומוזכרים בכתובת עתיקה זו, גם השם "כמוש" המוזכר בה מופיע בתורה בנבואת בלעם במילים המקשרות אותו באופן ברור למואב:¹⁶ "אוי לך מואב, אבדת עם כמוש". כמוש היה אלוהי מואב, ובדברי המלך: "משע בן כמוש", כוונתו לייחוס עצמו כבן אלוהיו.

אף עיר מוצאו של מישע: "מלך מואב הדיבני", מוזכרת בתורה בצמוד לעטרות המופיעה אף היא במצבה, ככתוב בספר במדבר:¹⁷ "עטרות ודיבן ויעזר ונמרה". איזור חשוב נוסף בכתובת, הוא של שבט גד ומגוריו בעטרות:

"וְאִישׁ גָּד יָשַׁב בְּאֶרֶץ עֶטְרַת מַעֲלָם."

פרופ' יואל אליצור, מומחה לגיאוגרפיה מקראית, עברית ולשונות שמיות,¹⁸ מעיר כי יש כאן עדות מאותה תקופה מפיו של מלך מואב, על דיוקו של פרט צדדי לכאורה הכתוב בתורה, שבני שבט גד התיישבו בין השאר בעטרות שבעבר הירדן.¹⁹

עמרי מלך ישראל

אראל דודה

המילים "עמרי מלך ישראל" ו"אראל דודה" במצבת מישע. החוקרים סוברים כי הביטוי "אראל דודה" מציין את בית דוד המלך

אולם מעבר לכל אלה, הביטוי "אַרְאֵל דָּוִד" שמופיע בכתובת הוא שמשך תשומת לב רבה. אריאל הוא כינוי לגיבור, "האריה של האל", והוא כאומר: ושביתי במלחמה את גיבורי דוד. והכוונה לגיבורים מממלכת יהודה, מבית דוד, שבאו לסייע לאחיהם הישראלים, כפי שאכן כתוב בספר מלכים, כי יהושפט מלך יהודה - מצאצאי דוד המלך - נענה לבקשת יהורם מלך ישראל ובא עם צבאו לסייע לו במלחמה נגד מישע מלך מואב.

אריה בורנשטיין, ד"ר לארכיאולוגיה באוניברסיטת בר-אילן, מציין כי²³ "החשוב יותר הוא המושג דָּוִד שכוונתו היא להשתייכות האריאל לבית דוד, או למערכת מסוימת הקשורה לדוד... כשקוראים לממלכה על שם איש, סימן הוא שאדם זה יסדה ועמד בראשה בתקופת הזוהר שלה". והרי זו הוכחה נוספת ממקור היסטורי מקובל לקיומה של שושלת מלכות מצאצאיו של דוד המלך, בניגוד גמור לדבריהם של מכחישי המקרא.

ד"ר בורנשטיין מציין עוד ראייה:²⁴

"בנוסף ל'אראל דודה' הצליחו לקרוא לאחרונה בסיומה של הכתובת²⁵ את המשפט: 'וחרנג. ישב בה בת [דוד]. נראה שמדובר בשליטה מסוימת

CC BY Dhihan Excavation and Development Project

"וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבַנֵּי גֹד... וַיִּבְנוּ בְנֵי גֹד אֶת דִּיבְיָן²⁰ וְאֶת עֶטְרֹת וְאֶת עֶרְעֵר. וְאֶת עֶטְרֹת שׁוּפָן...".

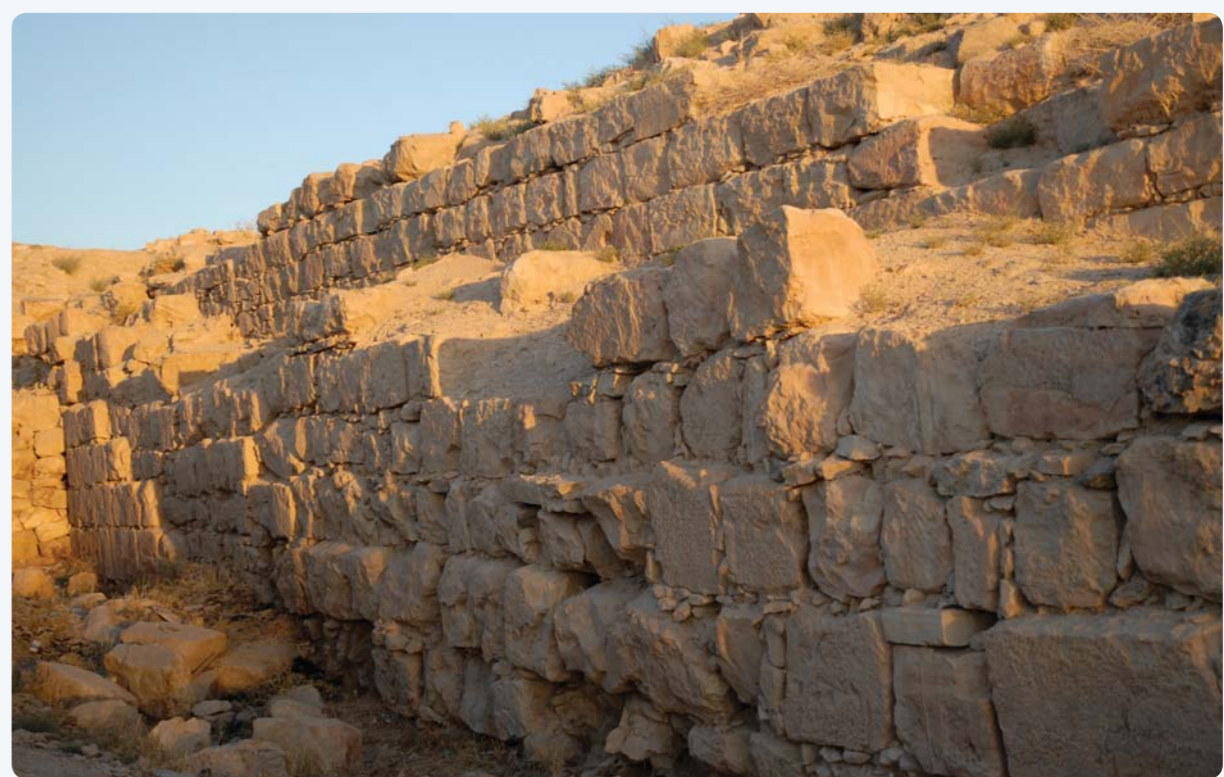
גם המילה "מעלם", כלומר לפני זמן רב, בדבריו של מלך מואב, תואמת את הכתוב בתורה, כי בני גד התישבו בעטרות עוד בימי משה רבנו.

העיר יֶחֶז המוזכרת בסוף הכתובת ידועה אף היא מן המקרא:²¹

"וַיֵּצֵא יְהוָה אֶת כָּל עַמּוֹ, וַיֵּצֵא לְקִרְאֵת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה, וַיָּבֵא יְהֻצָּה".

ואכן, כדברי המלך המואבי מישע בכתובת זו, התורה מספרת כי ערים רבות שהיו ביד מלך מואב הראשון עברו לידי עם ישראל, לאחר שנכבשו תחילה על ידי סיחון מלך האמורי. וכשזה נוצח על ידי ישראל, עברו הערים הללו לידי עם ישראל שבנה אותן מחדש. ככתוב שם:²²

"וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה, וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֲמֹרִי בְּחֶשְׁבוֹן וּבְכָל בְּנֵתֵיהֶ. כִּי חֶשְׁבוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי הוּא, וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן, וַיִּקַּח אֶת כָּל אֲרָצוֹ מִיַּד עַד אֲרָנָן".

שרידים ארכיאולוגיים באיזור הכפר דיבאן, בעבר הירדן המזרחי, שם נמצאה מצבת מישע

כתובת נוספת של שישק הראשון, שהתגלתה בתל מגידו

CC By Olaf Tausch

מראה כללי של כתובת פרעה שישק הראשון בכַּנְנָךְ במצרים. המתארת את כיבושיו בארץ ישראל וסביבותיה

של ממלכת יהודה בדרום הרי מואב, אולי מאז ימי דוד ועד למרידה של מישע, עובדה המסבירה את מעורבותו הרבה של יהושפט מלך יהודה בקרבות נגד המואבים.²⁶ אין ספק שמדובר בממלכת יהודה, שנקראת על שם מייסדה - דוד.

מצבת מישע נחשבת לאחת העדויות הארכיאולוגיות החשובות ביותר בנוגע למקרא, כיון שהיא עדות כתובה שנותרת מתקופת התרחשות המאורעות הכתובים בה, והיא מציינת את בית דוד המלך, עומרי מלך ישראל, בנו אחאב, שבטי ראובן, גד ומקומות ידועים - בהתאמה מדוייקת לפרטים הכתובים בתורה.

כתובת שישק

אזכור נוסף למלכות בית דוד אנו מוצאים בכתובת של מלך מצרים שושנק הראשון, המזוהה לדעת רוב הארכיאולוגים עם המלך המוזכר במקרא בשם שישק. הכתובת נתגלתה בכרנך, שכיום מפורסמת כאתר ארכיאולוגי גדול במצרים. היא מתארת את המסע שערך שישק הראשון לכיבושם של מספר מקומות בארץ ישראל וסביבותיה. הארכיאולוג פרופ' בנימין מזר²⁷ שיחזר את מסלול מסעו של שישק הראשון, מעזה לגזר, משם צפונה לגבעון, מזרחה לתוך ירדן, חזרה מערבה לעמק בית שאן, עמק יזרעאל, מגידו, ולאורך השרון. לדעת מזר, שבר אבן שהתגלה במגידו הוא חלק מכתובת ניצחון נוספת, שהציב שושנק במגידו לאחר שכבשה, ובה תיאר את ניצחונותיו.

מסע הכיבוש הזה מוזכר במקרא:²⁸

”וַיְהִי בַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמֶלֶךְ רַחֲבָעַם, עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַם... וַיִּקַּח אֶת אֲצֻרֹת בַּיִת ה' וְאֶת אֲצֻרֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ, אֶת הַכֹּל לְקַח; וַיִּקַּח אֶת מְגִנֵי הַזֶּהָב, אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה.”

- השבויים היהודיים בכתובת שישק, באיור מקרוב.
 כל שבוי מסמל מקום בארץ ישראל שנכבש. ביניהם:
- 14. תענך
 - 15. שונם
 - 17. רחוב
 - 23. גבעון
 - 24. בית חורון
 - 25. קריתיים
 - 26. אילון
 - 27. מגידו

CC By Olaf Tausch

כתובת מלך מצרים שישק הראשון בכַּנְנָךְ במצרים, המתארת את כיבושיו בארץ ישראל וסביבותיה. ידיו של פרעה אוחזות בחבלים אליהם קשורים שבויים יהודיים

הארכיאולוג יוסף גרינצק, מנהל תחום הארכיאולוגיה

הארכיאולוג פרופ' יוסף גרינצק, שעם עמיתו סער גנור חשפו את מבצר האלה שמתקופת דוד המלך. בתמונה למטה: עמק האלה, במבט מהמבצר

”וְשָׂאוּל וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נֶאֱסָפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה וַיַּעֲרְכוּ מִלְחָמָה לְקִרְאֵת פְּלִשְׁתִּים... וַיֵּצֵא אִישׁ הַבָּנִים מִמַּחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים, גָּלִית שָׁמוּ... וַיַּחֲזֹק דָּוִד מִן הַפְּלִשְׁתִּי בַקָּלַע וּבַבָּבֹן, וַיַּךְ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיָּמָתָהוּ.”

על ראש גבעה שגובהה יותר משלוש מאות מטרים בעמק האלה, שוכן אתר עתיק בשם חורבת קִיאָפָה, ובו שרידים של עיר מבוצרת בחומות עבות וגבוהות ואבני-ענק שמשקלן ארבעה או חמישה טון כל אחת.

הסופר אייל לוי מתאר כיצד נתגלתה העיר:³¹ “כפריים ערביים ידעו על התלים והחורבות בסביבה, אבל זה היה רק ציון מקום ובמשך השנים האבנים נשכחו ונטמנו אי שם בדפי ההיסטוריה. בסקר מאוחר שערכה רשות העתיקות נכתב שזו טראסה חקלאית מהתקופה העות'מאנית, שכמוה אפשר למצוא רבות בארץ. אלא שמשוהו בסיפור הפשוט נראה לארכיאולוג סער גנור מוזר. הוא החנה את רכב השטח שלו על גבעה סמוכה והחל להתקדם רגלית. כשהגיע לגדר האבנים טיפס גנור, עשה סיבוב וההבנה חלחלה לאט-לאט. “זו לא יכולה להיות טראסה חקלאית”, אמר לעצמו. “אלה לא אבנים קטנות ששניים-שלושה פלאחים יגללו לראש

שישק, אם כן, כבש את ירושלים בזמן מלכות רחבעם בן שלמה המלך.

בין האתרים המוזכרים בכתובת בכרנך אשר נמנו על ישובי הארץ, מוזכר גם: “רמות דוד”.²⁹ והרי ראייה נוספת, המקבילה לסדר הזמנים המקראי, לקיומה של שושלת בית דוד בארץ.

גילוי כתובת שישק עורר התרגשות רבה בחוגי המחקר, שכן זוהי עדות ממקור חיצוני על אירוע ועל אישים המוזכרים במקרא.

ממצאי מבצר האלה – הוכחה לקיומה של ממלכת דוד

שדות ירוקים המשתרעים למרחוק, מקדמים את פניו של המבקר בעמק האלה, הסמוך לבית שמש. בגלל מיקומו, העמק הוא ציר תנועה חשוב בין הרי יהודה, בואכה ירושלים, בית לחם וחברון, לכיוון שפלת החוף. גם בעבר העמק היה מיושב והערים העתיקות שוכה, עִזְקָה ועדולם נמצאות בו.

התורה מספרת כי בעמק זה נערכו כמה קרבות בין ישראל לבין הפלשתים, ששלטו בשפלה, כולל הקרב בו הרג דוד את גולית:³⁰

שרידיו המרשימים של מבצר האלה, עיר יהודית מבוצרת מתקופת דוד המלך, כפי שנחשפו בסיום החפירות. בעיר התגלו: חומה, מבנים, שערים, גתות חצובות, בית בד ובור מים חצוב במרכז הישוב

הדמיה של מבצר האלה בתקופת מלכות דוד, על פי הממצאים במקום

אחדות יוסף הרפניקל, יוסי: איליא, איליא: אמיר זכורמן

- מאות קנקנים שידיותיהן סומנו, כמקובל רק בממלכת יהודה.
- תבניות אפיה ביתיות, כמצוי ביישובי ממלכת יהודה בלבד.
- הביצורים האופייניים לתקופת המלוכה בישראל: "חומת סוגרים" ו"שער תאים" (ראה בהמשך).
- מיקומו האסטרטגי החשוב של המבצר, ממנו ניתן לשלוט היטב על הגבול והדרך הראשית שבין ערי הבירה של ממלכת יהודה, חברון וירושלים, ובין שפלת החוף שנשלטה על ידי אויביה, הפלשתים.
- מתוך אלפי עצמות בעלי חיים שנמצאו, אף אחת לא היתה של חזיר – מצב אופייני ליישוב יהודי.
- לא נמצאו כלל פריטי פולחן פלשתיים או כנעניים. בגלל הימצאותם של שני שערי כניסה לעיר, בעוד רוב ככל הערים היהודיות העתיקות בארץ הן בעלות שער אחד בלבד, ומשום קרבתה למקום הקרב בין דוד וגולית, סובר פרופ' גרפינקל כי חורבת קיאפה היא העיר המקראית שְעָרִים לידה הובסו הפלשתים בקרב בעמק האלה. ככתוב:³³

"וַיִּקְמוּ אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וַיִּרְדְּפוּ אֶת הַפְּלִשְׁתִּים... וַיִּפְּלוּ חֲלָלִי פְּלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שְעָרִים".

עניין רב עורר השער הדרומי של העיר, שהוא הגדול ביותר שנמצא בארץ ישראל בערים מתקופת המקרא, ולדעת החוקרים מבנהו תואם את הכתוב בספר דברים, בספר שמואל, ועוד: "חזית השער הדרומית של חורבת קיאפה מפוארת במיוחד ובנויה משתי אבנים אדירות, אחת מכל צד. לשם השוואה יש לציין כי בשער המערבי השתמשו בכמה אבנים בינוניות כדי לבנות חזית במידות זהות. זוהי החזית המונומנטלית ביותר שנחשפה עד היום בעיר כלשהי בממלכות ישראל ויהודה...³⁴ סף השער המערבי הותקן מאבן אחת שאורכה כשלושה מטרים, רוחבה וגובהה כמטר, ומכאן אפשר לחשב את משקלה, כ-8 טונות. בסף נחצבה מדרגה, המותאמת לקו האומנות החיצונית של השער. המדרגה עצרה את דלתות השער בעת

בעמוד הבא למעלה: כלי נשק עתיקים מתקופת ממלכת יהודה שנמצאו במבצר האלה: חרבות, פגיונים, ראשי חיצים, גרזן – שרידי המלחמות הרבות באזור, ככתוב במקרא

למטה: פרופ' גרפינקל במבצר האלה, אוסף גלעיני זיתים שנבדקו אחר כך במעבדה ותוארכו לתקופת דוד המלך

הגבעה. יש פה סלעים של שניים-שלושה טונות". בשלב מאוחר יותר יתברר שמסת האבן בחירבה מגיעה לכמאתיים עד שלוש מאות אלף טון. זה לא עוד תל שהוא מכיר; פה הממצאים בולטים על פני השטח. "יכול להיות", חשב גנור לעצמו, שהסלעים המקיפים את עשרים ושלושה הדונמים של הגבעה הם בעצם עיר בצורה".

ואכן, המקום נחפר בשנים 2007 עד 2013 על ידי הארכיאולוגים פרופ' יוסף גרפינקל מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית, וסער גנור מרשות העתיקות. את ממצאיהם המפתיעים הם פרסמו בספר "עקבות דוד המלך בעמק האלה".³² הם חשפו במקום יישוב מפואר, שנבנה על פי תוכנית ברורה וכלל ביצורים, בתי מגורים, מתקני ייצור ואיחסון, שני שערים, ושתי רחבות שער שכנראה שימשו להתכנסויות.

לדעת החוקרים, הממצאים הבאים שנתגלו במקום מוכיחים שהיה זה מבצר צבאי מרכזי שכלל בתוכו ישוב אזרחי, השייך לתקופת ממלכת יהודה וככל הנראה אף לזמנו של דוד:

- פריטים שונים במקום נבדקו במעבדה וגילם נקבע לתקופת דוד המלך.
- נמצאה כתובת עברית נדירה, שתוארכה מדעית לימי ממלכת דוד.
- קנקן עתיק ועליו השם "אשבעל", שם שמוזכר בתנ"ך רק בימי דוד.

תבנית אפיה ביתית, מסוג שהיה מצוי בממלכת יהודה בלבד. אחת מרבות שנמצאו במבצר האלה

עולה: עמית, יוסי: איליא, איליא: אמיר זכורמן

אחדות יוסף הרפניקל, יוסי: איליא, איליא: אמיר זכורמן

הסגירה בקו ישר, וכך היה אפשר לנעול אותן בבריח, שאינו אלא קורה עבה שהוצמדה לדלתות מבפנים ומנעה את פתיחתן. על רקע זה יש להבין את התיאורים המקראיים על ערים המבוצרות בחומה שלהן 'דְּלָתַיִם' (זוג דלתות) וְבְרִיחַ' (שמואל א' כג, ז; דברים ג, ה; דברי הימים ב' ח, ה).³⁵

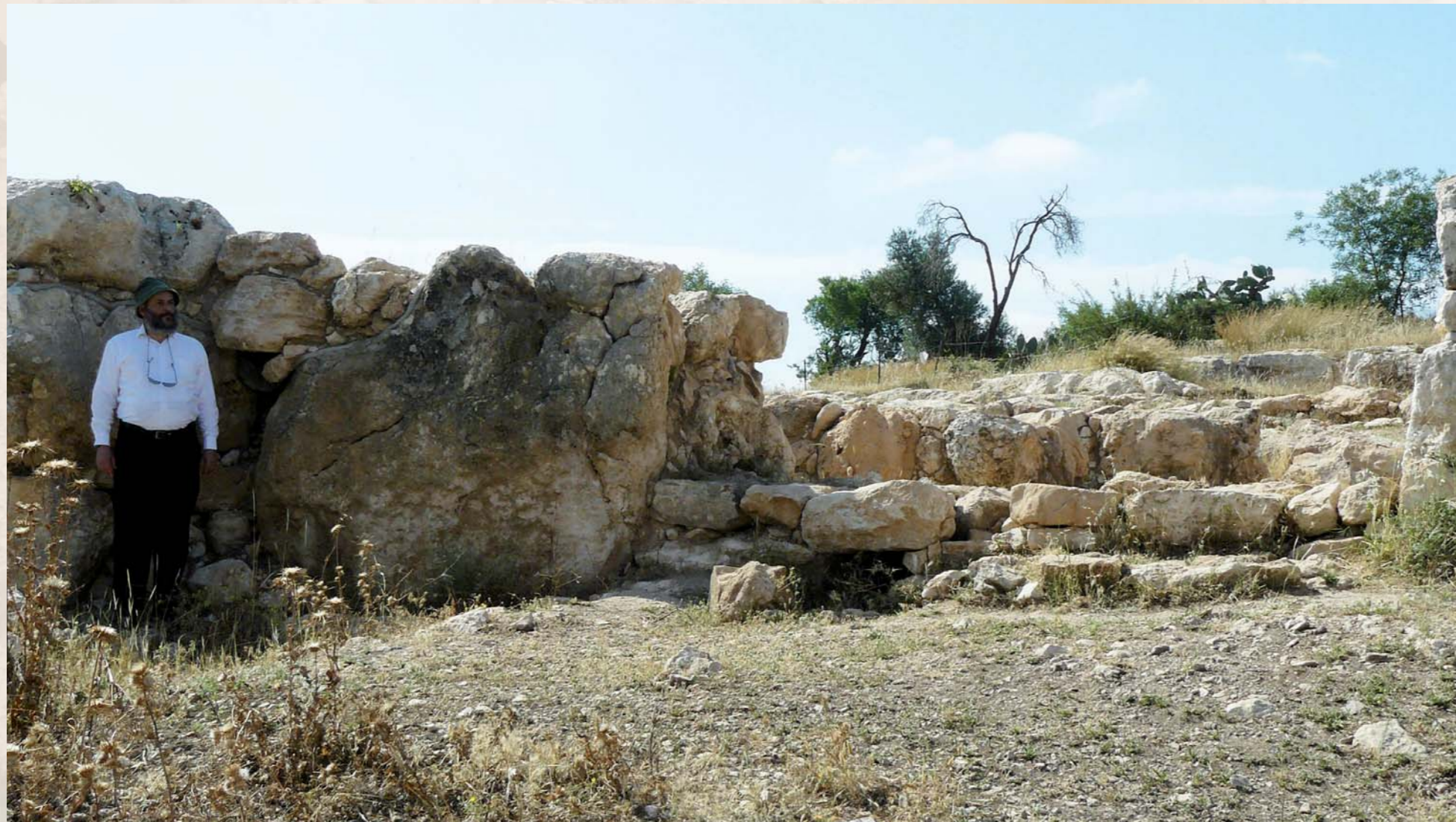
לדעת גרפינקל וגנור, כיוון השער מלמד על שיוכה של העיר לממלכת יהודה: "העישוב המונומנטלי, המדגיש ומפאר את השער הדרומי על פני חביו שבמערב, מעיד כי זהו שער הכניסה הראשי לעיר. מכאן אנו למדים שהאוריינטציה של העיר היא לדרום ולמזרח, לכיוון ממלכת יהודה. אם היה מדובר באתר פלשתי השייך לממלכת גת, הרי השער הראשי היה נבנה במערב, בדרך המובילה לפלשת".³⁶

ממצאים נוספים מרשימים ביותר, לדברי החוקרים, הם ארמון מלכותי ומחסן ממלכתי ענק המיוחסים לממלכת דוד:³⁷ "בראש העיר נחשף חלקו הדרומי של ארמון רחב מידות, ששטחו היה כ-1,000 מ"ר. אורך הקיר הסוגר הוא כ-30 מטר ובו פתח מרשים, שממנו ירדו לשער הדרומי של העיר, מול עמק האלה. בהיקף הארמון נמצאו חדרים, ובהם מתקנים שונים - עדויות לתעשיית מתכת, כלי חרס מיוחדים ושברי כלי אבן מבהט שיובא ממצרים. הארמון ממוקם במרכז האתר, ושולט על כל בתי העיר הנמוכים ממנו. מכאן ישנה תצפית למרחבים

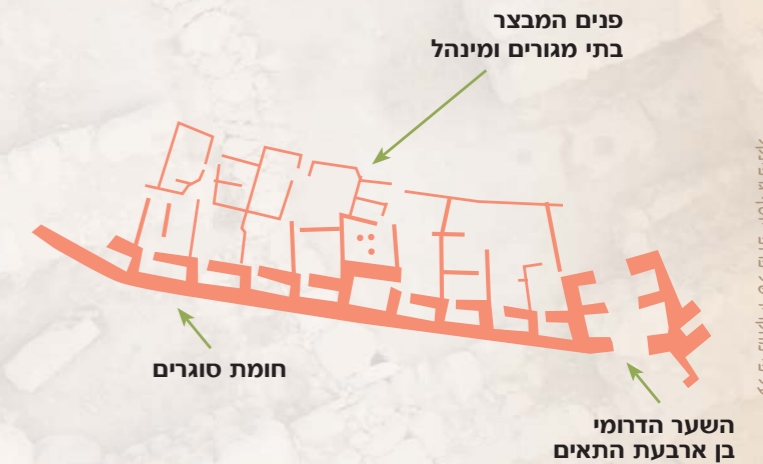

אלקסיס יוליאס: אילוסטרציה של חומת סוגרים

השער הדרומי של מבצר האלה (מימין), וחומת הסוגרים הנמשכת ממנו. (חומת סוגרים מורכבת משתי חומות, חיצונית ופנימית, וביניהן קירות שיצרו חדרים ששימשו לאחסון או למגורי חיילים. היא אופיינית לתקופת המלוכה בישראל). השער הוא הגדול ביותר שנמצא בארץ ישראל בערים מתקופת המקרא, ולדעת החוקרים מבנהו תואם את הכתוב בדברים ובשמואל

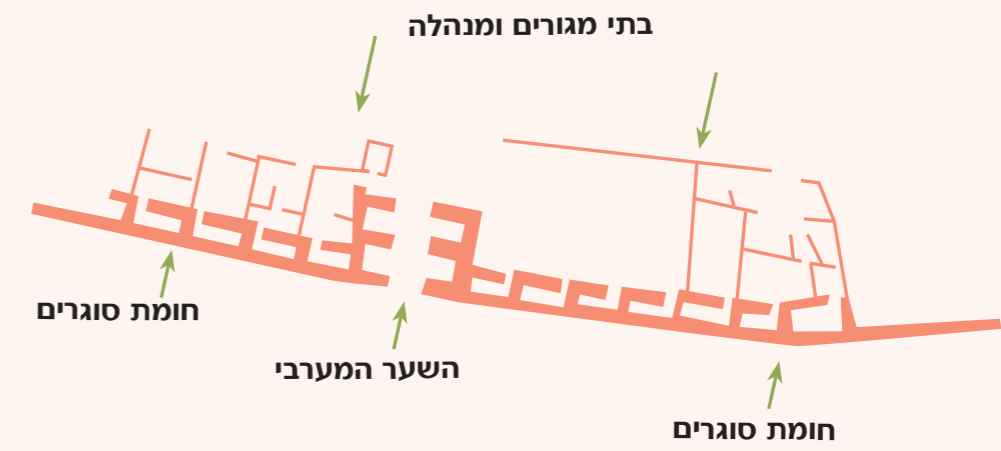

אלקסיס יוליאס: ריבוע לברזן

אלקסיס יוליאס: שטח של חומת סוגרים

חזית השער הדרומי של מבצר האלה בנויה מאבנים אדירות, והיא הגדולה ביותר שנחשפה עד היום בעיר כלשהי בממלכות ישראל ויהודה

השער המערבי של מבצר האלה, בן ארבע תאים, וחומת הסוגרים הנמשכת ממנו. מבנה אופייני לערי ממלכת יהודה

Albarnett, CC BY

השער המערבי

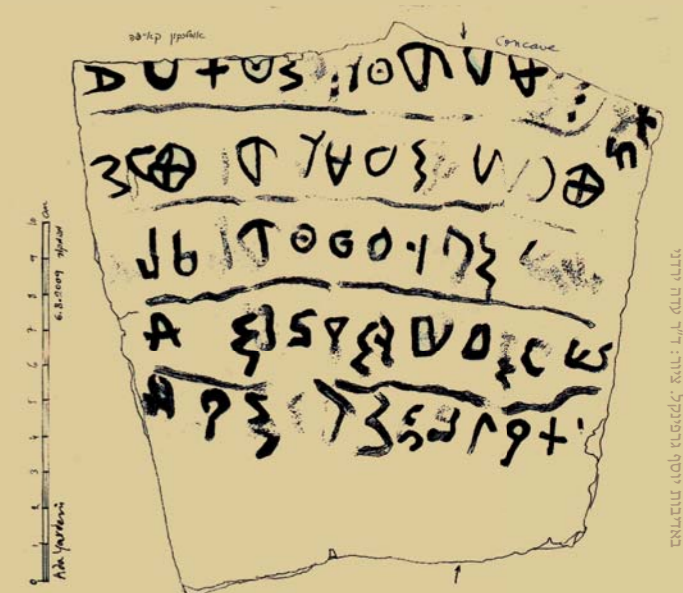

באדיבות יוסף גרפינקל, אילנית סקי ויז

הכתובת בעברית על שבר קנקן, בכתב פרוטו-כנעני, שנמצאה במבצר האלה. היא נכתבה בתקופת דוד והיא הכתובת העברית העתיקה ביותר שנתגלתה עד עתה

עליונים: יצחק גלילי; תמונת רשת: מוזיאון תל אביב

עליונים: יצחק גלילי; תמונת רשת: מוזיאון תל אביב

איור של ד"ר עדה ירדני המדגישה את האותיות שעל גבי הכתובת. פענוח הכתב על ידי ד"ר ירדני ואחרים, גילה בה מילים עבריות כמו "אל-תעש, ועבדא, שפט, ואלמ, גר"

גדולים, מהים התיכון במערב ועד הרי חברון וירושלים במזרח. זהו מיקום אידיאלי להעברת מסרים על ידי הבערת משואות".

בצפון העיר נחשף בית עמודים ששימש כמבנה מנהלי לאחסון. לדברי החוקרים, "במבנה זה אגרה הממלכה מיסים של תוצרת חקלאית, שנאספו מתושבי הכפרים השונים בשפלת יהודה. באתר נמצאו מאות קנקני אגירה גדולים שידיותיהם סומנו בטביעה, כפי שהיה מקובל בממלכת יהודה מאות בשנים. זו הוכחה ברורה לקיומה של ממלכה, שידעה להקים מוקדי שליטה בנקודות אסטרטגיות". כמו כן נמצאו כלים מקושטים מקפריסין, ובהם בשמים או תרופות, דבר התואם את הידוע מהמקרא ומהתיעוד ההיסטורי, כי בקפריסין ישבו חלק מבני העם הפניקי שמלכם חירם אהד את דוד המלך, שלח לו עצים וכנראה גם סחורות נוספות.³⁸

פריטים רבים שנמצאו באתר נבדקו בבדיקות מעבדה וגילם נקבע לתקופת דוד המלך. אחד מהם, שגילויו עורר רעש גדול בעולם המחקר, היא כתובת עברית על גבי שבר קנקן ("אוסטרקון"), שנתגלתה בוקר אחד בידי חופר מתנדב צעיר, טמונה בקרקעיתו של אחד מחדרי המבצר. לדעת החוקרים היא נכתבה בתקופת דוד והיא הכתובת העברית העתיקה ביותר שנתגלתה עד עתה(!). היא כתובה בשפה העברית בכתב פרוטו-כנעני ורבות מאותיותיה חסרות, דבר שמקשה על פענוחה. ד"ר עדה ירדני, מהחוג לשפות שמיות עתיקות של האוניברסיטה העברית בירושלים, הציעה פענוח הכולל את המילים "אלתעש, ועבדא, שפט, ואלמ, גר".³⁹

"אשבעל בן בדע"

ממצא חשוב נוסף שנחשף הוא קנקן בן אלפי שנים ועליו השם "אשבעל בן בדע", שמוזכר בתנ"ך והוא יחודי לימי דוד. לדברי פרופ' גרפינקל, "זו הפעם הראשונה שהשם אשבעל מופיע על כתובת עתיקה בארץ. במקרא מוכר אשבעל בן שאול, שמלך על ישראל במקביל לדוד. אשבעל נרצח בידי מתנקשים, ראשו נכרת והובא לדוד בחברון (שמואל ב' פרקים ג-ד). מעניין לציין כי השם אשבעל מופיע במקרא, וכעת גם בממצא

עליונים: יצחק גלילי; תמונת רשת: מוזיאון תל אביב

קנקן מקושט מקפריסין, אחד מרבים שנחשפו במבצר האלה. הימצאותם תואמת את הכתוב במקרא אודות משלוחים מסחריים לדוד מחירם, מלך העם הפניקי שישב גם בקפריסין: "וישלח חירם מלך צר מלאכים אל דוד, ועצי ארזים וחרשי עץ וחרשי אבן קיר" (שמואל ב' ה, יא)

עליונים: יצחק גלילי; תמונת רשת: מוזיאון תל אביב

קנקני חרס עתיקים במבצר האלה בעת חשיפתם באדמה כשהם שבורים. במבט מקרוב אפשר לראות שידיותיהן סומנו בהטבעה, כמקובל בממלכת יהודה

עליונים: יצחק גלילי; תמונת רשת: מוזיאון תל אביב

קייספה 319-2008

הקנקנים לאחר שהודבקו מחדש, ובסמוך ידיות קנקנים שנמצאו בנפרד. הידיות מסומנות בהטבעה, כמקובל ביהודה

הארכיאולוגי, רק בימי דוד המלך... ההתאמה בין המסורת המקראית והממצא הארכיאולוגי מעידה ששם זה היה מקובל רק בתקופה זו.⁴⁰

אך מי היה אשבעל בן בדע, ומדוע נמצא קנקן עם שמו דווקא בחורבת קיאפה?

השם אשבעל מוזכר בתנ"ך כשם שהיה בשימוש בתקופת שאול ודוד, ככתוב בדברי הימים: ⁴¹ "וַיִּשְׂאוּ הַחַיִּים אֶת הַיֶּלֶד אֶת יְהוֹנָתָן, וְאֶת מֶלְכִי שׁוּעַ, וְאֶת אֲבִינָדָב, וְאֶת אֲשָׁבֶעַל".

ופירש המלבי"ם: ⁴² "וְאֶת אֲשָׁבֶעַל - הוּא אִישׁ בּוֹשֵׁת (בן שאול). שבושת ובעל, אחד הוא. ככתוב: 'שְׁמֹתָם מִזְבָּחוֹת לְבָשֶׁת, מִזְבָּחוֹת לְקִטְר לְבָעַל'. ⁴³ וכן ירובעל (וַיִּקְרָא לוֹ בַּיּוֹם הַהוּא יִרְבֵּעַל לְאִמּוֹ יָרֵב בּוֹ הַבָּעַל כִּי נָתַן אֶת מִזְבָּחוֹ"⁴⁴). הוא שם ירובשת (מִי הָבָה אֶת אֲבִימֶלֶךְ בֶּן יִרְבֶּשֶׁת"⁴⁵). וזה, שלא להזכיר שם הבעל". כלומר המילה "בושת" הזכרה כשם נרדף ל"בעל", כשם מבזה.

אולם מהכתובת "אשבעל בן בדע" עולה כי לא היה זה אשבעל בן שאול, אלא אם כן יתברר כי כמקובל בעת ההיא, לאישים בכירים ניתנו שמות נוספים על פי מאפיין מיוחד שהיה להם, והשם 'בדע' היה שמו הנוסף של שאול.

לדעת חוקר המקרא פרופ' משה גרסיאל, אשבעל בן בדע היה אחד מהמפקדים הבכירים בצבא דוד, ששהה במבצר זה בגלל החשיבות הצבאית של המקום. הקנקן היה שייך לו וציון שמו בו הוא משום בעלותו על החפץ, או מעין תעודת משלוח ממנו ששלח לו אותו, עם שם הנמען. את דבריו הוא פרסם בהרחבה במאמרים מדעיים,⁴⁶ מהם נביא כאן סיכום.

ראשית - הרקע והנתונים ההיסטוריים:

"זמנה של הכתובת הוא ראשית מלכות דוד, כנראה בעת מלכותו בחברון, או בזמן שהעביר את בירתו לירושלים. עמק האלה שימש נתיב התקפה מועדף של צבא פלשת. הצעת יחידת העלית שכונתה "הגברים אשר לְדָוִד", שנוסדה זמן קצר לאחר בריחתו של דוד מחצר המלך שאול והתבססותו באזור עדולם ומערתיו. האיזור נמצא במרחק של מעט למעלה מעשרה ק"מ מחורבת קיאפה. נתונים גיאוגרפיים אלה הקנו למפקדי צבא דוד הבכירים היכרות עם עמק האלה והשפלה והיכרות עם המתישבים, בני שבט יהודה".

הקנקן עם השם התנ"כי "אשבעל בן בדע" בכתב פרוטו-כנעני, שנמצא במבצר האלה. שם זה מוזכר בתנ"ך רק בימי דוד

החפץ: קנקן עם שם: "אשבעל בן בדע" מירושלים, מוזיאון ישראל

החפץ: קנקן עם שם: "אשבעל בן בדע" מירושלים, מוזיאון ישראל

CCBY udi Steinwell

שמותיהם של כל המפקדים הללו מפורשים בספרי שמואל, דברי הימים ומקורות נוספים, ולדעת פרופ' גרסיאל אחד מהם הוא "אשבעל", החקוק על גבי הכר מקיאפה:

"מפקד המחלקה הראשונה היה גיבור ששמו נמסר בשמואל ב':⁴⁷ "אַלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד: יֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְמֹנִי רֹאשׁ הַשְּׁלִישִׁי"⁴⁸ ובנוסח דברי הימים: "וְאַלֶּה מְסַפֵּר הַגִּבּוֹרִים, אֲשֶׁר לְדָוִד: וְשֶׁבַע בֶּן חַכְמוֹנִי, רֹאשׁ הַשְּׁלוֹשִׁים וְהַשְּׁלִישִׁים". ובנוסח תרגום השבעים מופיע שמו המקורי של ראש השלישים של דוד: אישבעל". וכפי שמצוי בתנ"ך שאותו אדם מופיע בכינויי שמות שונים, בהתאם למעשיו או לשינויים במעמדו. תימוכין לדברי פרופ' גרסיאל יש להביא מדברי הרד"ק כי השם "ישבעם" אינו שמו המקורי של גיבור זה אלא היה זה כינוי על שם מעלתו. הנה דבריו:⁴⁹ "כי גיבור אחד היה מגיבורי דוד... ובדברי הימים קורא אותו ישבעם, רוצה לומר שהיה יושב בראש העם". לאור זאת, גם כוונת הכתוב בשמואל: "יֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְמֹנִי" הוא: יושב בראש העם משום היותו חכם במיוחד. וכן גם: "בֶּן חַכְמוֹנִי" - בן חכמה. היינו אדם חכם במיוחד. ולענין שם האב "ברע", שעל גבי הקנקן, כותב פרופ' גרסיאל:

"הצעת לי לראות בשם האב קיצור של השורש יד"ע, שהתקצר כאן לשם "דע". הקיצור הוא משמות כגון: יודע, אלידע, דעאל, או בעלדע. ובקשר לאות ב' הפותחת את השם המקוצר, יש לראות בה קיצור של התואר "בן" שנספח לתחילת השם, וכך נוצרה התיבה בדע כקיצור של בן-דע. אולם בעל הקנקן רצה שהמשלוח יגיע לנמען באופן בטוח, ולכן הוסיף את תיבת "בן" למרות שהיא כלולה כבר בקיצור באמצעות האות ב'".

"מפקד זה יסד את מחלקת שלושים הגיבורים הראשונה, שרובה מבני יהודה, עוד בתקופת עדולם. בעת מלכותו של דוד בחברון הוא נזקק למנות מפקד אזור לשפלה ולעמק האלה, המכיר את האזור ומתיישביו, ושהוא בעל ניסיון קרבי ופיקודי, המכיר את האוייב הפלשתי ושיטותיו, כדי שיעצור את פשיטות

"וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם, וַיִּמְלֹט אֶל מְעֵרַת עֲדֹלָם" וַיֵּרְדוּ שְׁלוֹשָׁה מֵהַשְּׁלִישִׁים רֹאשׁ, וַיָּבֹאוּ אֶל קַצִּיר אֶל דָּוִד אֶל מְעֵרַת עֲדֹלָם (שמואל א' כב, א; שמואל ב' כג, יג).

למטה: חבל עדולם, בעמוד הבא: חלק ממערות עדולם. אזור עדולם משופע בתילים, סלעים ומערות המהווים מסתור טוב

צילום: מרס נימז' לישבת הייזרות הממשלתית

Sarah Murray CC SA BY

שרידי מבנים במבצר האלה

הכרונולוגיה הנמוכה והוצעה לראשונה על ידי ישראל פינקלשטיין בשנת 1996... על פי גישה זאת בתקופת דוד ושלמה עדיין היה ארגון חברתי שבטי, מגורים בכפרים, ללא ערים בצורות וללא שלטון ריכוזי. ואכן, מיעוט הממצאים מחפירות ירושלים, האמורה להיות בירת הממלכה המאוחדת, איפשר העלאת טענות מסוג זה.

חפירות חורבת קיאפה מספקות עתה, לראשונה, עדות חד משמעית כי תפיסת הכרונולוגיה הנמוכה שגויה לחלוטין".

פרופ' גרפינקל אינו אדם דתי, אך זה אינו מונע ממנו להתבטא: ⁵¹ "בטח, אני מאמין שדוד היה פה... אתה רואה שהתהליך החל בשנת אלף, ויש לך את המסורת המקראית שאומרת שזה קורה בזמן הזה... יש פה עיר מתקופת המלוכה, ביהודה".

בעמוד הבא ניתן לראות את ההודעה הרשמית מטעם האוניברסיטה העברית אודות התגלית.

כאמור, לא פלא הוא שדווקא במקום זה הוקם מבצר, כי הוא סמוך לגבול ולדרך הראשית, מרחק יום הליכה מהערים הגדולות של אותה תקופה, וצופה אל שטחים חקלאיים חשובים בעמק האלה. מכאן חשיבותו האסטרטגית הגדולה בעבר. קיומו של המקום כמבצר צבאי מרכזי וישוב אזרחי פעיל השייך לממלכת דוד, הוא לדעת החוקרים הוכחה שדוד ניהל ביהודה ממלכה חשובה וחזקה, בדיוק כמתואר במקרא.

גרפינקל וגנור מסכמים את מסקנותיהם במאמרם החריף "חפירות חורבת קיאפה וסופה של הכרונולוגיה הנמוכה": ⁵⁰ "מאז אמצע שנות השמונים של המאה הקודמת התעוררו גישות רדיקאליות שערערו לחלוטין על המהימנות ההיסטורית של המקרא בכלל ומסורות הממלכה המאוחדת בפרט. לפי תפיסה זאת רק מקורות חיצוניים למקרא יכולים לשמש בשחזור ההיסטוריה הקדומה של ממלכות ישראל ויהודה... אחת מתוצאות הלוואי של גישה זאת ידועה בכינוי

בסיס העדר ממצאים כתובים איננו מתקבל על הדעת. היעדר הממצאים נובע מטיב חומרי הכתיבה המתכלים, כגון פפירוסים ומגילות קלף. גם כתיבה על גבי חרסים איננה נשמרת. הכתיבה בחרט נעלמת כאשר חריצי האותיות סופגים צימדה הממלאת את החריצים; ואילו הדיו דוהה ונעלם.

התבוננות בתולדות התרבות באזור באלף השני ובתחילת האלף הראשון מגלה פעילות כתיבה ענפה ומגוונת, והיא שוללת אפשרות של תקופת אופל דווקא בישראל ששימשה צומת דרכים ומעבר לשיירות.

כיום ברור למדי שהתפיסה המינימליסטית הרואה בספרות המקראית מקור מאוחר מאוד שאיננו משקף כלל את ההיסטוריה של עם ישראל - איננה תקפה יותר".

במקום זה נמצאו ממצאים נוספים המגלים לנו, לדעת גרפינקל, פרטים חשובים אודות התקופה ואפילו אודות בניית בית המקדש הראשון. כגון ארון אבן מיוחד שהתגלה במקום, אודותיו נרחיב את הדיבור בכרך הבא, בפרק אודות מפעליו של המלך שלמה.

הפלשתים. לשם כך הוא שלח את אשבעל=ישבעם שיקבע את מושבו וחבורת גיבוריו במצודת קיאפה, שהיא "שעריים", כמוצע על-ידי גרפינקל, כאחד עשר ק"מ מזרחה מגת והיא שולטת על צומת הדרכים, מזרח-מערב, ודרום-צפון".

כמובא לעיל, גרפינקל ועמיתיו מצאו בקיאפה עדויות מובהקות כי במקום זה "אגרה הממלכה מיסים של תוצרת חקלאית, שנאספו מתושבי הכפרים השונים בשפלת יהודה" ונשמרו בין השאר במאות קנקנים. עובדה זו מסבירה מדוע שמו של אשבעל נחרט על גבי הקנקן:

"הכד נשלח כנראה על-ידי מתיישב בסביבה אל מפקד הגיבורים, כתמיכה ואספקה ליחידה שהגנה על מתיישבי חבל הארץ מפני פשיטות פלשתיות. הקנקן הוא עדות לתמיכה הכלכלית לה זכה המפקד הנערץ מתושבי הסביבה".

לאור ממצאים אלה, מדגיש פרופ' גרסיאל את המסקנה הכללית העולה מהם במה שנוגע לאמינות ההיסטורית המובהקת של המקרא:

"הניסיונות לייחס לארץ ישראל תקופת אופל על

Bukwood CC BY

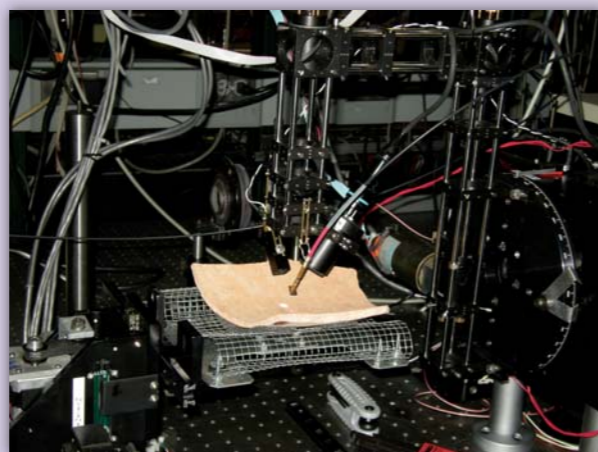
תצלום: יוסף טיפול, ווארשבורג

כתובת "אשבעל" נבדקת על ידי ד"ר גרג בירמן במעבדת הידוואל פוטוניקס בארה"ב

תצלום: יוסף טיפול, ווארשבורג

כתובת "אשבעל" נבדקת במרכז "ארזי סיני" בלוס אנג'לס, ארה"ב

הודעה לעיתונות

The Hebrew University of Jerusalem • האוניברסיטה העברית בירושלים

לשכת הדוברת

תגליות חדשות באזור הקרב של דוד וגוליית: הטקסט העברי הקדום ביותר בעולם התגלה במבצר האלה

השפלה הגבוהה ביהודה בראש אחת הגבעות הסוגרות על עמק האלה מצפון, בין שוכה לעזקה. בעמק האלה עברה הדרך הראשית שהובילה מפלשת ושפלת יהודה אל אזור ההר והערים המרכזיות בו, ירושלים וחברון, דרך ששימשה נקודה אסטרטגית חשובה באותה תקופה. העיר הקדומה מוקפת חומה של 700 מטר ושטחה כ-23 דונם. רוחב החומה הוא ארבעה מטרים והיא בנויה מאבני גויל ענקיות לא מעובדות (אבנים קיקלופיות) שחלקן שוקלות ארבעה עד חמישה טון. ארכיאולוגים מעריכים כי 200,000 טון של סלעים נכרו, שונעו ושימשו לבניית הביצורים. חלק בולט נוסף מהביצורים הוא שער מסיבי ובו ארבעה תאים. חלקו העליון של השער מפואר ונבנה מאבני גזית מסותתות. עד כה נחשפו בחפירות אלו 600 מ"ר ממבצר האלה, שהם רק ארבעה אחוזים מהאתר כולו.

איך אנו יודעים שזהו מבצר ממלכת יהודה? כמה ממצאים שהתגלו באתר מצביעים על כך שהמבצר היה עיר גבול מערבית של ממלכת יהודה: האוסטרקון הכתוב עברית, היעדר עצמות חזירים ודמיון של המכלול הקרמי לשכבות מקבילות באתרים בממלכת יהודה.

מבצר האלה: הוכחה לקיומה של הממלכה המאוחדת משנת 1990 נשמעות גישות בחקר ההיסטוריה והארכיאולוגיה המערערות על המהימנות ההיסטורית של מסורות דוד ושלמה במקרא. לדעת גישות אלו הממלכה המאוחדת כלל לא התקיימה ומלכים אלו היו לכל היותר מנהיגים מקומיים של אוכלוסיה כפרית. הממצאים שנחשפו במבצר האלה מספקים את ההוכחה המוקדמת ביותר שהתגלתה עד היום לקיומה של ממלכה ביהודה ולקיומו של מלך חזק וממשל ריכוזי בירושלים. מיקומו של האתר ותיארוכו משתלבים היטב בסיפורי המקרא של ספר שמואל ודברי הימים. כזכור, המסורת המקראית ממקמת את הקרב בין דוד לגוליית באזור עמק האלה, בין שוכה לעזקה.

על פי פרופ' גרפינקל, זהו האתר היחיד בישראל שבו אפשר כיום לחקור בודאות את תקופת דוד המלך. "הכרונולוגיה והגאוגרפיה של חורבת קייאפה יוצרים נקודת מפגש ייחודית בין מיתוס, היסטוריה, היסטוריוגרפיה וארכיאולוגיה של ימי דוד המלך" אומר פרופ' גרפינקל.

עיר מקראית מימי דוד המלך והוכחה לקיומה של ממלכה בתקופתו

קבוצה של ארכיאולוגים בראשות פרופ' יוסי גרפינקל וסער גנור מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית, חשפו לאחרונה באזור בו התרחש הקרב המפורסם בין דוד לגוליית חלקים ממבצר האלה, העיר הקדומה ביותר מתקופת בית ראשון ביהודה שנחשפה עד כה. במהלך החפירות נמצא שבר קנקן עליו כתוב הטקסט העברי הקדום ביותר בעולם. הממצא נחשב לאחת מהתגליות הארכיאולוגיות החשובות ביותר בישראל מאז חשיפת מגילות ים המלח.

טקסט כתוב בדיו על שבר קנקן הטקסט שהתגלה כתוב בכתב פרוטו-כנעני, כתב שהומצא בכנען במחצית הראשונה של האלף השני לפנה"ס והוא הבסיס לכל כתבי האלף-בית בעולם. הטקסט כתוב בדיו על גבי אוסטרקון, שבר של קנקן ששימש מצע לכתובה לטקסטים קצרים. על גבי האוסטרקון מופיעות בכירור חמש שורות של טקסט, המופרדות בקווים שחורים. כעת שוקדים הארכיאולוגים על פענוח הכתובת, שהיא כנראה מכתב שנשלח מאיש לרעהו. הממצא יסייע להבנת התפתחות הכתבים האלפביתיים למיניהם.

פענוח ראשוני של הכיתוב מראה כי הטקסט מכיל את המלים "שופט", "עבר" ו"מלך", אך נראה כי מדובר בשמות פרטיים, כמו אחימלך או עבראל. שמות אלו יכולים לשפוך אור על מבנה החברה והאמונות שרווחו בתקופה הנידונה. ארכיאולוגים טוענים שהטקסט הוא הודעה שנכתבה בידי סופר מיומן.

תיארוך בעזרת פחמן (שיטה לקביעת גילם של עצמים) הראה כי האוסטרקון נוצר בתקופת דוד וגוליית, לפני 3,000 שנה, כ-1,000 שנה לפני מגילות ים המלח.

האוסטרקון נמצא על רצפתו של אחד המבנים במבצר האלה - עיר מבצר שהתגלתה השנה בחורבת קייאפה. מדובר בעיר המבוצרת הקדומה ביותר מימי בית ראשון שנמצאה עד כה ביהודה והיא מתוארכת לראשית המאה ה-10 לפני הספירה.

מהו מבצר האלה? מבצר האלה היא עיר גבול בין ממלכת יהודה ממזרח וממלכת גת הפלשתית ממערב. העיר ממוקמת בחלקה המערבי של

כתובת תל דן

לאחר מות דוד עלה למלוכה בנו שלמה, וצאצאיו אחריו. הראיה הארכיאולוגית המפורסמת ביותר לקיומה של שושלת מלכים מצאצאיו של דוד המלך נחשפה בשנת 1993, בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו בעיר העתיקה תל דן, שבאצבע הגליל. אם עד אותה תקופה עוד נשמעו קולותיהם של חוקרים שניסו לשלול את קיומה של השושלת, הרי שהמצא הזה סיים את הדיון, וגם השוללים נאלצו להודות בקיומה.

משלחת חופרים בראשותו של פרופ' אברהם בירן, מבכירי הארכיאולוגיה המקראית בישראל, חפרה בתל דן במשך עשרות שנים. בין השאר הם חשפו ב-1993 לוח אבן ששימש כחלק מריצוף השער של העיר, ועליו כתובת בארמית עתיקה. הכתובת מתארת את ניצחונו של אחד ממלכי ארם על שני מלכים, מלך יהודה ומלך ישראל:

"ואחזיהו בן יהורם מלך בית דוד", ואת "ניהורם בן אחאב מלך ישראל".

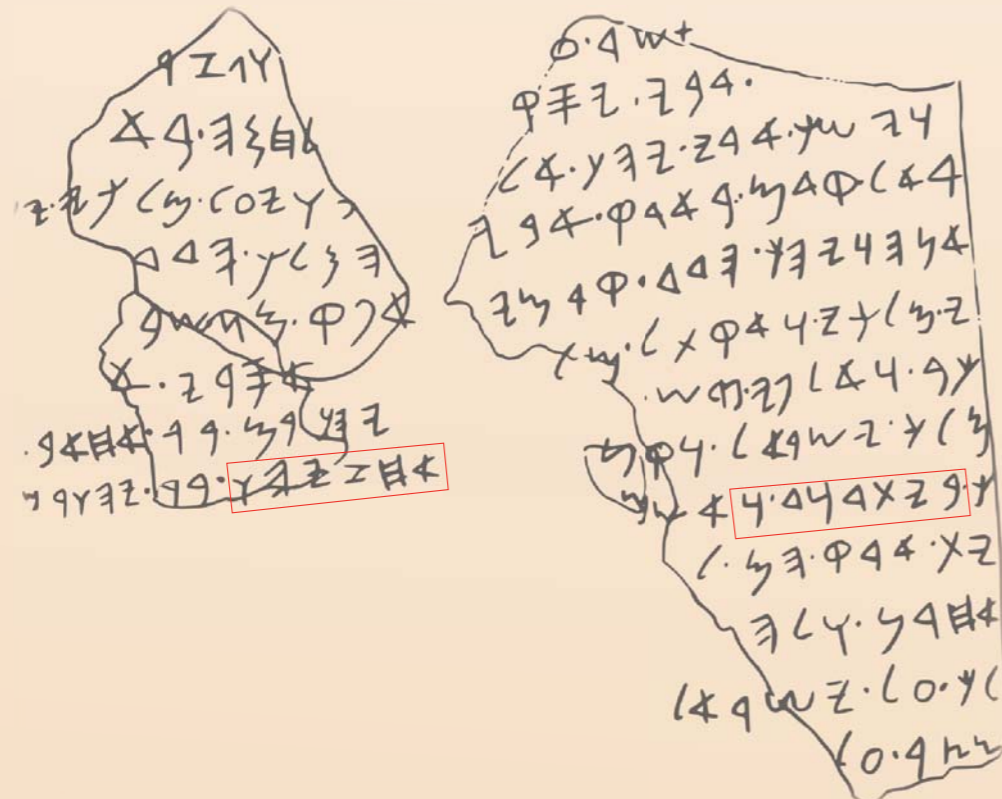
והנה המידע בכתובת תואם את הכתוב בספר דברי הימים, שאחזיהו מלך יהודה שהיה מצאצאיו של דוד, הצטרף ליהורם מלך ישראל למלחמה על מלך ארם, אך שניהם הפסידו בקרב:⁵²

"וימלך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה... וילך את יהורם בן אחאב מלך ישראל למלחמה על חזאל מלך ארם בקרבות גלעד, ויכו הרמים את יורם".

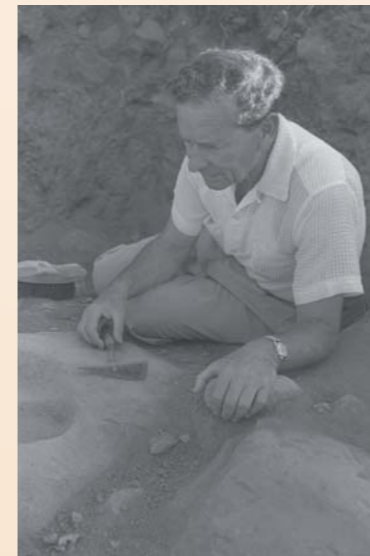

יעל י. CSA SA By

"וימלך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה... וילך את יהורם בן אחאב מלך ישראל" (דברי הימים ב', כב). כתובת תל דן, בה כתוב על "אחזיהו בן יהורם מלך בית דוד", ו"ניהורם בן אחאב" מלך ישראל". הכתובת מתוארכת לתקופת בית ראשון. המילים "בית דוד" ו"אחזיהו" מוקפות באדום בתרשים למטה

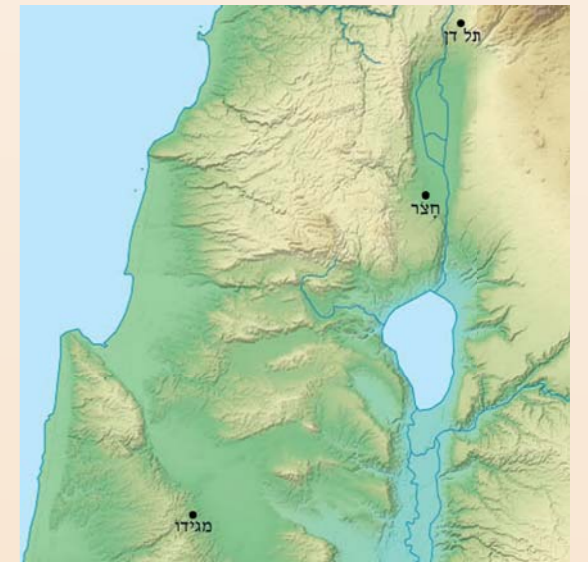

CCSABY Schreiber

פרופ' בירן חופר בתל דן

אילן בודני, אוסף התצלומים הלאומי

Milosavljevic CC SA BY

השער הישראלי בתל דן, בו נמצאה הכתובת ב-1993

המתקן המרובע ולידו בסיסי עמודים וספסל, שחשף בירן בין שערי תל דן

הישגיו הארכיאולוגיים ניצבת חשיפת הכתובת הנ"ל של מלך ארם בחפירות תל דן, בה הוזכרו "מלך ישראל" ו"בית דוד".
בראיון⁵³ שערך עימו אוריאל פיינרמן, מומחה להיסטוריית עם ישראל, הוא מוסר פרטים מרתקים אודות תגליותיו. הנה קטעים נבחרים:

"אני מבין שהזיהוי של התל עם דן העתיקה אינו מוטל בספק?

שמו של התל היה תל אל-קאצ'. כבר באמצע המאה ה-19 זיהה החוקר רוברטסון את התל עם דן המקראית. הזיהוי התבסס על משמעות השם 'קאצ', כלומר 'שופט' - והרי 'דן' פירושו 'שופט'.

ההוכחה הסופית לזיהוי התל עם דן העתיקה באה באחת מעונות החפירה, כשמצאנו כתובת בשתי שפות, ביוונית ובארמית. ביוונית כתוב בפירוש "לא אל אשר בדן".

האם הממצאים מאירים משהו על המסופר בתנ"ך? היה זה המורה שלי אולברייט, שקבע שאין הארכיאולוגיה באה להוכיח דבר על הכתוב בתנ"ך. ה'גוי' הזה הדגיש, שהמקרא שנכתב בהשראה אלוהית אינו זקוק לארכיאולוגיה... אני מקבל את הגישה של אולברייט. מה שאפשר לומר הוא, שהארכיאולוגיה מאירה את הכתוב במקרא, והמקרא מאפשר להבין דברים שמוצאים אותם בחפירה. אחד האתרים שזה בא לידי ביטוי הוא תל דן.

אפשר לקבל דוגמאות?

בהחלט. כתוב אצל דוד שהוא "יֹשֵׁב בֵּין שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים" (מלכים ב' יח, כד). מה הכוונה "בין השערים"? תבוא לדן ואראה לך איך יושבים בין השערים! פשוטו כמשמעו! בחומות הערים מהתקופה הישראלית נתגלו שני שערים, אחד ראשי ואחד חיצוני. זאת המשמעות של ישיבה "בין השערים".

ועוד דוגמה: בין השערים האלה נמצא מתקן שעד היום מתלבטים בייעודו. זהו מתקן מרובע ולידו בסיסי עמודים וספסל. במגילת רות (ד, ב) כתוב, שבועז עולה אל השער ואומר לזקני העיר "שְׁבוּ פֹה". איפה הם ישבו? על הספסל שבין השערים! לגבי המתקן בתל דן, אולי שימש כמושב למלך או לפסל. (או אולי שימש כבסיס למזבח עליו הוקרבו מנחות לפני המצבות דלהלן, וזהו "במות השערים". ז. כ.).

ועוד: ליד המתקן הזה היתה אבן אחת עומדת שקראנו לה מצבה. היא דומה מאוד למצבות שמצא יוחנן אהרוני במבנה הפולחן בערד. עם הזמן נתגלו בדן

הכתובת מתארת את אחזיהו כמלך "בית דוד". כמקובל במקומות רבים, לקרוא לשושלת המלוכה על שם מלכה הראשון. זו, קבעו החוקרים, ראייה ארכיאולוגית ברורה לשושלת מלכות בית דוד. השוללים את המסורת המקראית ניסו לדחות את הממצא בטעמים שאין בהם ממש, והיו שאף ניסו לטעון שהממצא מזויף. כל טענותיהם נדחו בנקל, וכאמור, גם אצל החוקרים שהיו ספקנים התבררה מעתה מעבר לכל ספק קיומה ההיסטורי של ממלכת דוד ושושלתה.

הממצא נקרא היום "כתובת תל דן" ומוצג במוזיאון ישראל.

ראיון עם פרופ' אברהם בירן, מגלה כתובת תל דן

פרופ' אברהם בירן (1909-2008) היה מבכירי הארכיאולוגיה המקראית בישראל, ומנהל אגף העתיקות והמוזיאונים במשרד החינוך והתרבות. כיהן גם בשלל תפקידים ציבוריים, בין השאר כמושל מחוז ירושלים וקונסול ישראל בלוס אנג'לס. בראש

החפירות בשער הישראלי בתל דן ב-1967. פרופ' בירן נראה בקדמת התצלום

השער הישראלי בתל דן כיום. ממול נראה המתקן המרובע עם בסיסי העמודים ככל הנראה, פסל או מצבת פולחן גדולה הועמדו מול כל הנכנס דרך השער, ולצד הפסל או המצבה הועמדו מצבות קטנות יותר כמו זו הנראית בצד המתקן. המתקן המדורג היה ככל הנראה בסיס למזבח פולחני, או כמושב למלך או לשופט, או אולי לפסל עצמו

Copyright © Derek Winterburn

בהצהרה מאת המלך המקומי, ששמו תאיתה: "אנכי תאי(תה) הגיבור, המלך הפלסטיני". לדעת פרופ' גרשון גליל מהחוג למקרא באוניברסיטת חיפה וחוקרים נוספים, מלך זה הוא תועי מלך חמת, שמוזכר בספר שמואל בקשר לדוד המלך:⁵⁵

"וַיִּשְׁמַע תְּעֵי מֶלֶךְ חֲמַת כִּי הִכָּה דָּוִד אֶת כָּל חֵיל הַדְּדַעְזֹר. וַיִּשְׁלַח תְּעֵי אֶת יוֹרָם בְּנוֹ אֶל הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְשֹׁאֵל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נָלַחַם בְּהַדְּדַעְזֹר וַיַּכְהוּ, כִּי אִישׁ מִלְחָמוֹת תְּעֵי הָיָה הַדְּדַעְזֹר".

כלומר, היה מצב מלחמה בין תועי להדדעזר מלך ארם צובה.⁵⁶ הדדעזר ידוע בתנ"ך גם בשם בן-הדרד והיה אויב חזק ביותר לממלכות השכנות. וכיון שדוד הנחיל מפלה צבאית להדדעזר, שלח תועי לברכו על כך. עירו של תועי, חמת, ידועה כיום בשם העיר "חמה" שבסוריה. ובמילותיו של פרופ' גליל: "במזרח הקדום במאה העשירית התחולל קרב איתנים בין הפלשתים הצפוניים לבין הארמים... בקרב זה בחר דוד מלך ישראל לכרות ברית עם הפלשתים ובכך לא רק לבלום את ההתפשטות

מגידו או ירושלים, אז התשובה היא לא! היא היתה עיר בירה של אימפריה אדירה. שוב, אין התנ"ך זקוק להוכחות מהארכיאולוגיה, אך היא מאירה את הכתוב בתנ"ך".

מלך חמת וברכתו לדוד

גם מצפון באות עדויות ארכיאולוגיות הקשורות לדוד המלך. בשנים האחרונות התגלו ממצאים ארכיאולוגיים רבים, בעיקר כתובות מלכותיות שנחקרו על גבי מצבות אבן, המתייחסות לממלכה סורית-חיתית בשם "פְּלִיסְטִין" או "פְּלִיסְטִין" שהיתה קיימת בסוריה ובדרום תורכיה, וכללה את הערים חמת, חלב וכרכמיש. קיומה בעבר של "פְּלִיסְטִין" אינו מוטל בספק אך החוקרים חלוקים בדעותיהם אם יש קשר בינה לבין הפלשתים הידועים מאזור ערי שפלת החוף של ארץ ישראל (אולם כודאי שאין כל קשר בינם לבין המוסלמים הטוענים לבעלות קדומה על ארץ ישראל וקוראים לעצמם פלסטינאים. אלה ברובם אינם אלא מקבץ שהגיע לארץ ישראל במאתיים השנים האחרונות, בעיקר ממצרים, סעודיה, תימן ועוד).⁵⁷ חלק מהכתובות נפתחות

חמש מצבות עומדות בכניסה לשער החיצון. יוצא שהיה שם פולחן של מצבות (עליהן נאמר בתורה בספר דברים יב, ג "וְנִתְצַתְּם אֶת מִזְבְּחֹתֵם וְשִׁפְרֹתֵם אֶת מִצְבְּוֹתֵם". ז. כ.). אצל יאשיהו מוזכר שהוא ניתץ את "בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים" (מלכים ב' כג, ח). למה הכוונה? בדרך ניתן לקבל תשובה לכך: אלה המצבות שבין השער הראשי לשער החיצון... זאת אומרת שלא במקרה דיברו הנביאים נגד המצבות והבמות. אני חייב לספר לך סיפור. כשהייתי ב'אמריקן סקול', הגיע חוקר מארה"ב שחקר את העיר נינוה. הוא ארגן משלחת שתצא לחפור באתר הנמצא ליד מוסול בעיראק, והוא הציע לי להצטרף אליו. נסעתי ברכבת לדמשק ומשם למוסול שבדרך לבגדד. בין מוסול לתל שהייתי אמור לחפור בו עברתי ליד תל אדיר בשם קויונג'יק. התל הזה מוזהה עם נינווה. אני מוכרח לומר שאז הבנתי את המילים בספר יונה, שנינווה היא "עיר גְּדוּלָּה לְאַלְהִים מִהַלָּה שְׁלֶשֶׁת יָמִים" (יונה ג, ג). כשרואים את התל, זה מתקבל על הדעת. אם אתה חושב שנינווה היא כמו

מצודת חאלב שבסוריה, בה נמצאה הכתובת

♦ ארץ ישראל והפלסטינאים

הנה ציטוט מדויק מדבריו של שר הפנים בממשלת חמס בעזה, פאתחי חמאד, בראיון לתחנת אל-חאכמה המצרית ב-23.3.12. בדבריו שנועדו לרתום את הממשלה המצרית לעזור לעמו, הוא מודה מבלי להרגיש בכך, כי בעצם אין עם פלסטיני, אלא מדובר במקבץ מוסלמים מארצות ערב שהיגרו לארץ ישראל והתיישבו בה, ללא שום שייכות קדומה לארץ הזו. הנה דבריו כלשונו ממש:⁵⁸ "מספרנו שווה בסך הכל לשני אחוז מאוכלוסיית מצרים... כשאנו קוראים לעזרתכם זה במטרה להמשיך לנהל את הג'יהד! השבח לאל לכולנו יש שורשים ערביים [מארצות ערב]. וכל פלסטיני, בעזה וברחבי פלסטין, מסוגל להוכיח את שורשיו הערביים בין אם מערב הסעודית, מתימן, או מכל מקום אחר. יש לנו קשרי דם, אם כן היכן החיבה והרחמים שלכם? באופן אישי חצי ממשפחתי היא מצרית. כולנו כאלה!... אחים, חצי מהפלסטינים הם מצרים והחצי הם סעודים. מי הם הפלסטינים? יש לנו הרבה משפחות ששמן אל-מאסרי, ששורשיהן מצריים. מצריים! הן באות מאלכסנדריה מקהיר, מדמיאט, מצפון, מאסואן, ממצרים העליונה. אנחנו מצריים! אנחנו ערבים [מארצות ערב]! אנחנו חלק מכם!"
עד כאן הודאת בעל דין, וכל מילה נוספת מיותרת.

קיר בבית הפולחן במצודת חאלב שבסוריה. במרכז מימין חקוקה דמות המלך ולידה באותיות קטנות מופיעה הכתובת "אנכי תאי(תה) הגיבור, המלך הפלסטיני". החוקרים מזהים את המלך "תאי" עם "תְּעֵי מֶלֶךְ חֲמַת" מספר שמואל

Ofhms CC BY

מכרות הנחושת באדום, בזמן חפירותיו של פרופ' תום לוי הנראה בתצלום למטה

Courtesy Thomas E. Levy, UC San Diego Center for Cyber-Archaeology and Sustainability

העתיקה. נחושת היתה מתכת חשובה גם באותם זמנים והיא מוזכרת פעמים רבות במקרא, גם בקשר לדוד המלך:⁶¹ "ומבטח ומבפתי, ערי הַדְּעֹזָר, לַקַּח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת הַרְבֵּה מְאֹד". בעזרת אמצעים טכנולוגיים משוכללים קבע פרופ' לוי שהמכרות החשובים היו פעילים מאות שנים מוקדם ממה שחשבו עד עתה; יתכן שעוד במאה ה-12 לפנסה"נ. הם מהווים עדות לקיומה של ישות מדינית אדומית חזקה כבר אז, כפי שכתוב בתנ"ך. דו"ח רשמי של אוניברסיטת קליפורניה⁶² קובע כי "הממצאים החדשים סותרים את האסכולה הקולנית מאוד של מינימליזם לגבי התנ"ך, שטוענת שהממלכות המתוארות בתנ"ך היו לא יותר מאשר ערי-מרעה קטנות - דעה רחוקה מאוד מהכתוב בתנ"ך. עם המחקר הזה, אומר פרופ' לוי, הצבנו אתגר לכמה ארכיאולוגים ממסדיים, כשכוונתנו לאלה מהגישה המינימליסטית".

הארמית לתחומי ארץ ישראל, אלא אף להכניעם ולייסד אימפריה אזורית גדולה שהשתרעה מחצי האי סיני ועד לפרת... בתנ"ך אנו קוראים על ברית בין דוד ותועי מלך חמת, נגד הדרדעזר מלך צובה. אנחנו יודעים בוודאות שתועי מחמת היה קיים, שהדרדעזר מצובה היה קיים ושהיתה מלחמה ביניהם. העדות המקראית בספר שמואל מעוגנת איפוא היטב במציאות ההיסטורית של המאה העשירית"⁵⁷.

כיבוש אדום

דוד המלך נלחם והכניע רבים מאויבי ישראל אשר מסביב לממלכתו, ביניהם ממלכת אדום: "בְּכָל אֲדוֹם שָׁם נִצְבִּים, וַיְהִי כָּל אֲדוֹם עֶבְדִים לְדָוִד"⁵⁸. עד לפני שנים ספורות טענו ארכיאולוגים כי ממלכת אדום נוסדה רק בתקופה מאוחרת יחסית, במאה ה-8 לפנסה"נ. זאת בניגוד למוכח בתנ"ך, שממלכת אדום התקיימה כבר הרבה לפני כן, עוד לפני שהיתה מלוכה בישראל:⁵⁹ "אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם, לְפָנַי מֶלֶךְ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל". אך בזמן האחרון חשף המחקר הארכיאולוגי הוכחות לקיומה של ממלכת אדום בתקופה התואמת לכתוב במקרא. הארכיאולוג פרופ' תומס אבן לוי מאוניברסיטת קליפורניה בסאן דייגו⁶⁰ חקר את מכרות הנחושת בחורבת א-נאחס בירדן, בתחום אדום

מקורות והערות

Dr. Nelson Glueck, Rivers in the (1 Desert, (New York: Farrar, Strous and Cudahy, 1959), 136.

- 2) שמואל א' טז.
- 3) בראשית לה, יט.
- 4) שמואל א' כ, ו.
- 5) 'עדות ארכיאולוגית ראשונה לקיומה של העיר 'בית לחם' כבר בתקופת בית המקדש הראשון'. הודעת רשות העתיקות, מאי 2012.
- 6) שמואל ב' ה, ג-ה.
- 7) שופטים יז-כא; שמואל א' א-ח.
- 8) פרופ' משה אילת, "שמואל וכינון המלוכה בישראל", הוצ' ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 127.
- 9) יהושע ט, יז.
- 10) יהושע י, יב.
- 11) שמואל ב' כ, יב-טז.
- 12) E. Stern (ed.), The New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land, article "Gibeon", Israel Exploration Society & Carta (1993), Vol 2, pp511-514.
- 13) מלכים ב' ג, א-ז.
- 14) ראה ביאור הרד"ק והרלב"ג והאברבנאל למלכים ב' ג, כז, ובמבואר בתלמוד (סנהדרין לט ע"ב) המובא בדבריהם.
- 15) מויקיפדיה ערך מצבת מישע, רשיון CC BY SA 3.
- 16) במדבר כא, כט.
- 17) במדבר לב, ג.
- 18) במאמרו 'על אופנות בחקר תולדות ישראל' באתר 'דעת'.
- 19) במדבר לב, לג-לה.
- 20) מהכתוב כאן עולה כי תחילה בני גד בנו את דיבון, אולם ברבות השנים היא שבה ונכבשה בידי מואב, וכדברי מישע על עצמו - "מֶלֶךְ מֵאֵב הַדִּיבֹנִי".
- 21) במדבר כא, כג. וראה עוד בישעיה (טו, ד): "וַתִּזְעַק חֶשְׁבוֹן וְאַלְעֵלָה, עַד יִהְיֶה נִשְׁמַע קוֹלָם, עַל כֵּן חָלְצִי מִזֹּאֵב יְרִיעֵו".
- 22) שם, כה-כו.
- 23) אריה בורנשטיין, 'האם נפרדו דרכי הארכיאולוגיה ומקורות התנ"ך?', "טללי אורות" ח', תשנ"ח - תשנ"ט.
- 24) אריה בורנשטיין, 'האם נפרדו דרכי הארכיאולוגיה ומקורות התנ"ך?', "טללי אורות" ח', תשנ"ח-תשנ"ט.
- 25) שורה 31.
- 26) דברי הימים ב' יב, ב. וכן מלכים א' יד, כה.

27) בנימין מזר, "מסע שישק לארץ-ישראל, כנען וישראל", ירושלים תשל"ד, עמ' 244-234.

28) מלכים א' יד, כה-כו.

29) כתובת שושנק 1, מספרים 105 ו-106. ראה גם: פרופ' יהודה לוי, "יהדות ומדע - כחכמות משלימות", הוצאת פלדהיים, תשס"ח, עמ' 217.

30) שמואל א' יז, ב, ד, נ.

31) אייל לוי, 'דוד המלך היה פה: האתר שפתח מלחמת עולם בין היסטוריונים', NRG 2/8/2013.

32) יוסי גרפינקל, סער גנור, מייקל הייזל, "עקבות דוד המלך בעמק האלה", הוצאת

משכל - ידיעות ספרים, 2012.

- 33) שמואל א' יז, נב.
- 34) "עקבות דוד המלך בעמק האלה", עמ' 77.
- 35) "עקבות דוד המלך בעמק האלה", עמ' 76.
- 36) "עקבות דוד המלך בעמק האלה", עמ' 78.
- 37) הודעת רשות העתיקות: 'נחשף ארמון דוד המלך בשפלת יהודה', יולי 2013.
- 38) Gilboa, A. 2012. Cypriot Barrel Juglets at Khirbet Qeiyafa and Other Sites in the Levant: Cultural Aspects and Chronological Implications. Tel Aviv 39: 133-49.
- 39) פרופ' גרשון גליל מאוניברסיטת חיפה הציע לפענח את הכתובת כך:

"אל תעש: ועבד את[...]

שפט עבד ואלמנה(ה) שפט ית[...]
וגר רב עלל רב דל ו
אלמנ(ה) נקם *יבד (=ביד) מלך.
אבינו ועבד שכ גר תמ[...]

המילים "אל תעש" ו"אלמנה(ה)" "ית[...]" "גר" "שפט" מזכירות היטב את התיאור בתורה על כך שהקב"ה "עשה משפט יתום ואלמנה, ויאהב גר" (דברים י, יח), וכן את האיסור מהתורה לצערם: "וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ... כָּל אֲלֻמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנֹךְ" (שמות כב, כ-כא). חוקרים אחרים, כולל האחראים לתגלית, חלקו על פענוחו של פרופ' גליל, אך אם הוא נכון, הרי לפנינו ממצא מרשים ביותר, ומילותיה

הנצחיות של התורה משתקפות במסמך עתיק זה.
40) 'מי אתה, אשבעל בן בדע? - כתובת נדירה מימי דוד המלך התגלתה בעמק האלה'. הודעת רשות העתיקות. יוני 2015.
41) דברי הימים א' ח, לג.
42) מלבי"ם דברי הימים א' ח, לג. על פי רש"י ורד"ק ועוד. ועיי' ב"ערוך לנר" יבמות עט, א, על דברי התוספות שם ד"ה ארמוני.
43) ירמיה יא, יג.
44) שופטים ו, לב.
45) שמואל ב' יא, כא.
46) פרופ' משה גרסיאל, במאמרו: 'מי הוא אשבעל בן בדע ששמו נחרט על גבי קנקן

Copyright © Derek Winterburn

CCSABY Derek Winterburn

מחורבת קיאפה?' (9 במרץ 2016) הרצאה שהתקיימה בכנס שנערך ב-31 בדצמבר 2015 באוניברסיטת בר אילן. התפרסמה במאמר מורחב באנגלית בדבריי הכנס כדלקמן: א' פאוסט וא' ברוך (עורכים), חידושים בחקר ירושלים 21 (מרכז אינגבורג רנרט ללימודי ירושלים, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשע"ו), החלק האנגלי, עמ' 7* - 23*; 'אשבעל הנזכר בכתובת השנייה מחפירות חורבת קיאפה הוא ישבעם מפקד הגיבורים אשר לדוד' (26 ביוני 2015) שפורסמו בבלוג של ד"ר לאה מזור: על מקרא, הוראה וחינוך". mikrarevivim.blogspot.co.il תודתנו העמוקה נתונה לד"ר לאה מזור.

- 47) שמואל ב' כג, ח.
- 48) אמנם בתלמוד (מועד קטן טז, ב) מובאת דעה שהדמות הנקראת "ישב בשבת תחכמני" הוא דוד המלך, אולם לדעות אחרות הפירוש הוא כפי פשט הכתוב, המדבר על אחד ממפקדי צבא דוד.
- 49) רד"ק שמואל ב' כג, ח.
- 50) יוסף גרפינקל וסער גנור, 'חפירות חורבת קיאפה וסופה של הכרונולוגיה הנמוכה'. הודעת רשות העתיקות.
- 51) אייל לוי, 'דוד המלך היה פה: האתר שפתח מלחמת עולם בין היסטוריונים', NRG 2/8/2013.
- 52) דברי הימים ב' כב, א, ה.
- 53) פורסם באתר של אוריאל פיינרמן, המתמחה גם בהדרכת מטיילים. תודתנו העמוקה נתונה לו.
- 54) http://www.hidabroot.org/arti-54cle/215609
- 55) שמואל ב' ח, ט-י.
- 56) מלכים א' יא, כג-כה.
- 57) אסף גולן, 'מחקר חדש מחזק את גרסת התנ"ך על דוד המלך', www.nrg.co.il 9/12/2014.
- 58) שמואל ב' ח, יד.
- 59) בראשית לו, לא.
- 60) T. E. Levy, M. Najjar, Israel's rival, (60 EDOM AND COPPER - The Emergence of Ancient Biblical Archaeology Review, volume 32, 70, p. 24-35, 2006.
- 61) שמואל ב' ח, ח.
- 62) דו"ח מאת טיפאני פוקס, נציגת אוניברסיטת קליפורניה בסאן דייגו, 23.11.2010. באתר האוניברסיטה.